
RECENZE KNIH

Novotný V. (Editor): Kapitoly z psychopatologie 2

(XIII. Guensbergerov deň a iné)

Vydavateľstvá PSYCHOPROF, spol. s r.o., Nové Zámky, SR. Vychádza ako 5. svazek Edice

Folia psychopathologica, 92 stran.

Je to počín, ktorý môžeme naši kolegom z Slovenska závidieť. Kromě vydání uvedené publikace založili slovenští psychiatři sekci psychopatologie a snaží se cíleně klást důraz na základní diagnostický nástroj psychiatra – stanovení psychopatologie. Je to zcela v soulase s trendem, který je nyní aktuální ve světové psychiatrii. Naše představa, že další klasifikace psychických poruch bude více spočívat na poznání příčin, se zřejmě neuskuteční a základem klasifikace zůstanou příznaky.

Tato útlá knížečka byla pokřtěna v rámci slavnostního zahájení II. konference biologické psychiatrie, která se konala v Piešťanech koncem června letošního roku. Obsahuje sdělení, která byla prezentována na XIII. (respektive i předchozích) Guensbergerových dnech a navazuje na kapitoly z psychopatologie, které byly vydány v r. 2007. K těmto byla přidána sdělení, která zazněla na 8. Dobrotkovém dni. Pro připomenutí mladší generaci připojuji několik slov o uvedených významných osobnostech.

Prof. MUDr. Ernest Guensberger, CSc., se narodil 24. března 1912 v Komárnu. Absolvoval Lékařskou fakultu UK v Bratislavě v roce 1936. Od roku 1950, po rozdělení původní neuropsychiatrické kliniky na neurologickou a psychiatrickou kliniku, byl prvním přednostou samostatné Psychiatrické kliniky LF UK v Bratislavě. Profesor Guensberger formoval slovenskou (a československou) psychopatologii. Pro pamětníky může představovat autora obecné psychiatrie (z této jsme se mnozí učili k atestaci), skvělé, ale náročné a velmi hutné učebnice. Celé generace psychiatrů studovaly psychopatologii z jeho Všeobecnej psychiatrie (Guensberger a spol., 1971) a později z monografie Klinická psychopatológia, kterou napsal s profesorem Pogády (Pogády, Guensberger, 1987). První setkání, na kterém si účastníci připomenuli nedožití 80. narozeniny profesora Guensbergera, se konalo 25. března 1993.

Prednášajícimi boli Zikmund, Pogády, Švestka, Zvolský, Dobrotka, Kováč, Kafka a Kolibáš. Odborná akce k nedožitým 85. narozeninám profesora Guensbergera dostala označení Guesbergerov deň a koná se každoročně v březnu. Za 12 roků bylo předneseno 60 odborných příspěvků. V takto profilované podobě jde o jediné fórum na Slovensku věnované psychopatologii.

Prof. PhDr. Géza Dobrotka, CSc., se narodil 17. dubna 1918 v Kremnici a zemřel v roce 2002. Patří k průkopníkům klinické psychologie a je zakladatelem československé soudní psychologie.

Psychopatologie 2 obsahuje 12 sdělení, které se zabývají převážně psychopatologií. Úvodní sdělení je vzpomínkou na profesora Guensbergera, konkrétně na jeho příspěvek ke klinickému hodnocení stavu intelektu a úrovni inteligence (Fleischer J.).

Dle současných trendů je vyvíjena snaha daleko jemněji klasifikovat na základě psychopatologie například bipolární poruchu. Důvodem je kromě jiného i klinický význam - tato jemnější klasifikace je důležitá pro volbu léčby např. u smíšených stavů (Forgáčová L.). Je prezentován aktuální pohled na spektrum afektivních poruch (Novotný V., André I.) a jejich průběh (Vavrušová L.). Zaznívají úvahy nad Kraepelinovou dichotomií (André I., Novotný V.) a vztahem psychiatrie a ideologie (Žucha I., Čaplová T.). Originální práce se zabývá vlivem bludů na agresivitu (Forgáčová L.). Dále je rozebrána historie a současný pohled na negativní příznaky (Fleischer J. a spol.), autistické spektrum (Šuba J. a spol.). K Dobrotkovým dnům se váže problematika kriminality (Heretík A., sr.) a některé specifické stránky diagnostiky (Sirota S., Tavel P.).

Tato knížka je vhodná pro mladé psychiatry jako doplněk ke studijnímu materiálu, starší generaci pak nutí nepochybně k zamyšlení.

Prof. MUDr. Eva Češková, CSc.

Bancroft J.: Human Sexuality and Its Probléme

3rd Edition, Churchill Livingstone, Elsevier, Edinburgh, 2009, 546 stran, černobílé ilustrace, tabulky a grafy. ISBN: 9780443051616.

John Bancroft začal svou vědeckou dráhu ve skotském Edinburgu. Je emeritním ředitelem Kinseyho Institutu v Bloomingtonu. Třetí vydání své monografie o lidské sexualitě věnoval zakladateli ústavu, Alfredu Kinseymu. První vydání bylo publikováno v roce 1983 a druhé v roce 2002.

V jedné z prvních kapitol monografie podává autor obšírný přehled různých teoretických modelů lidské sexuality. Jsou zřejmé dva základní přístupy. Prvým je studium „sexuální strategie“, jak se jí snaží definovat evoluční biologie. Druhým pak teorie „sexuálního skriptu“ podle sociálně konstruktivistické sociologie.

Poměrně podrobně jsou popsány biologické základy sexuality, včetně prenatalních a postnatalních účinků pohlavních hormonů. Také diferenciaci genitálu a funkční sexuální morfologie. Při popisu sexuálních reakcí konstatuje, že jsme dosud nerozřešili základní otázku. Jestli totiž jsou emoce následkem tělesných změn, nebo je tomu naopak. Skutečně obšírný je přehled poznatků o vztahu nejrůznějších hormonů a neurotransmitérů k lidské sexuální aktivitě, sexuálnímu vzrušení a orgasmu. V sexuální ontogeneze doporučuje Bancroft rozlišovat jednotlivé prvky (sexuální diferenciaci, sexuální reakce) a etapy (prenatální, dětství, adolescence atd.).

Přes všechny pokroky věd o člověku máme zatím jen málo zcela spolehlivých dat o sexuálním chování lidí. Různé kultury mají k sexu někdy hodně rozdílné přístupy. Od zcela liberálního postoje po silně restriktivní. Mezi těmito póly osciluje jak obecná sexuální morálka, tak zákonné regulace. Fenomenem zcela moderním je sex na internetu a na audiovizuálních nosičích. Internet přináší nové formy komunikace, a tedy i seznamování.

O sexuální orientaci soudí Bancroft, že není vždy stanovena jednoznačně a nezměnitelně na celý život. Připomíná Kinseyho škálu plynulého přechodu mezi hetero- a homosexuální orientací. Tento koncept byl opuštěn ve prospěch dichotomie „straight or gay“. Odmítá však koncept „reparativní léčby homosexuality“ jako neetický.

Velmi stručně jsou pojednány „sexuální variace“. Podrobněji popisuje asexualitu, fetišismus a sado-masochismus. V jednom britském dotazníku uvedlo 0,8 % mužů a 1, 2 % žen, že nikdy necítili žádnou sexuální potřebu.

O transsexualitě autor soudí, že motivace subjektů ke změně pohlaví je velmi heterogenní. V jeho pojetí je transsexualismus jakousi směskou různých stavů, „transsexualismů“. Varuje před lehkomyslnými biologickými zákroky ke změně pohlaví. Výběr pacientů pro hormonální terapii a zejména pro chirurgické zákroky musí být velmi opatrný.

Svého rozhodnutí později lituje 2-8 % operovaných transsexuálů.

Pozornost je věnována také „problematické sexualitě“ a medicinalizaci sexuálních problémů. Autor komentuje změny, které do sexuologické klinické praxe přinesl náhodný objev inhibitorů 5-PDE (sildenafil a další podobné medikamenty). V autorově „duálním“ pojetí sexuality, jako souhry mezi excitáčními a inhibičními mechanismy, je kladen důraz na inhibici. Vždyť bez dobře fungujících inhibičních mechanismů by se sotva mohla lidská sexualita sociálně a kulturně adaptovat. Ne vše, co na první pohled imponuje jako sexuální dysfunkce, je skutečně problémem sexuálního zdraví. Zejména některé inhibiční stavy jsou vlastně dobrou adaptací.

Zvláštní kapitola je věnována terapeutickým možnostem, které mají pomoci lidem se sexuálními problémy. Popisuje základy nácvikové terapie párů i jednotlivců. Překvapivě podrobně zde autor rozebírá palpační vyšetření genitálu, zejména u žen.

Při popisu sexuálních aspektů medicínské praxe se autor zabývá zejména sexuologickými potížemi, které souvisejí s nejrůznějšími patologickými stavy. Počínaje urologií a konče vedlejšími účinky medikamentů. Sexuální problémy jsou samozřejmě rovněž v souvislosti s fertilitou, regulací porodnosti a léčbou infertility.

Sexuální delikty popisuje Bancroft jako oblast definovanou trestním právem. Ve Velké Británii platí od roku 2003 novelizace úpravy sexuálních deliktů. Věk konsenzu s pohlavním stykem je zde pro hetero i homosexuální styky stanoven na 16 roků. Zneužití dítěte do 13 let je trestáno přísnější sazbou. U sexuálních deliktů na dětech autor soudí, že v současné době panuje prakticky na celém světě jakási „morální panika“. Ta vede k přehnané represi, která spíše zvyšuje než snižuje pravděpodobnost dalších deliktů. Sexuální agrese klasifikuje britská úprava velmi podrobně podle stupně závažnosti. Od znásilnění po osahávání, obnažování se, nebo sexuální hrozby. Autor se evidentně vyhýbá medicinalizaci této trestně právní oblasti. Tresty vězení, třeba i doživotní, nejsou spojeny s žádnou etickou pochybností. Naproti tomu terapie sexuálních deliktů, zejména ta biologická, je spojena s velkými etickými pochybnostmi. Připouští použití hormonálního útlumu, ovšem jen za předpokladu úplné dobrovolnosti a komisionální kontroly. Kastrace považuje Bancroft za překonanou minulost, protože jsou mutilující a neetické.

Způsob, jakým Bancroftova monografie pojednává lidskou sexualitu, je sympatický svou otevřeností a odmítáním různých moralistických kliše. Každá kapitola je provázena obšírným přehledem

literatury, který dokládá hloubku a šíří autorova vědeckého zájmu. Monografie nepodává jednoduché a dogmatické návody. Je však neobyčejně bohatým zdrojem poučení o vědecky doložených faktech

a otevřených problémech současné sexuologie v širokém (tedy nejen medicínském) smyslu slova.

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

Lippa R. A.: Pohlaví: příroda a výchova
Academia Praha, 2009, 432 stran.

Profesor psychologie na Kalifornské státní univerzitě ve Fullertonu napsal obsažnou a didaktickou populárně vědeckou knížku na velice aktuální téma. Termín „gender“ je dnes velmi frekventovaný v mezinárodním i domácím prostředí. Vyskytuje se v médiích i v odborné literatuře a ne vždy je mu správně rozuměno. Sexuologové ze své klinické praxe dobře znají zejména ty muže a ženy, kteří mají se svou sexuální identitou a orientací nějaký problém. V politickém a sociálním diskurzu otvírají problém genderových (rodových) rozdílů zejména feministicky orientovaní autoři a politické osobnosti.

Biopsychosociální determinanty pohlavní role, pohlavní identity a pohlavní orientace jsou složitým fenoménem. Autor se touto komplikovanou problematikou zabývá přehledně a snaží se neopomíjet žádný aspekt. Jako obvykle v podobných otázkách řešíme zde vztah mezi biologickými „vrozenými“ vlastnostmi, a těmi vlastnostmi, které subjekt získává v průběhu interakce s okolím, které jej od narození obklopuje.

Sympatické je, že autor nepodceňuje ani biologické ani sociální a psychologické vlivy. Informuje čtenáře velmi didakticky o genetických i neurohormonálních determinantách sexuálního vývoje. Stručně komentuje evolucionistické a sociobiologické koncepce. Na druhé straně podává velmi hodnotný přehled psychologických a sociologických koncepcí. Záslužný je jeho kritický pohled na koncept „androgynie“, který do psychologické literatury přinesla americká psycholožka Bemová.

V kapitole nazvané „Křížový výsledek“ vedou spolu imaginární dialog o genderové problematice Příroda a Výchova. Autor zde konfrontuje vyhraněné

postoje obou protilehlých táborů. Jen na ukázkou příklad dialogu:

P: „Ty mi chceš opravdu tvrdit, že mezi muži a ženami nejsou žádné biologické rozdíly?“

V: „Ne, to ne, muži mají penisy a ženy vagíny“. „Muži jsou větší než ženy a jsou v horní části těla fyzicky silnější. A za druhé ženy rodí děti, kojí je a vychovávají...“.

Osobně je mi velmi sympatické, že tento vzdělaný a informovaný psycholog soudí, že větší význam matky než otce pro malé děti není spornou otázkou. Uvádí, že „...ženy jsou v průměru více než muži sociálně vnímavé a matky jsou na kojence a malé děti lépe neverbálně naladěny než muži“. „Ačkoliv jsou muži i ženy schopni starat se o malé děti, právní systém USA zvýhodňuje v otázce dětského opatrovnictví matky.“

Také problematiku chlapeckých a dívčích škol pojednává autor bez předsudků, když ve shodě s různými pedagogickými průzkumy říká, že přednosti a zápory koedukované a pohlavně segregované školy nelze zatím vědecky spolehlivě porovnávat. Jde spíše o politická řešení.

Knihla přináší velké množství solidních vědeckých dat, která se zabývají rozdíly mezi muži a ženami z nejrůznějších aspektů. Je vybavena slovníčkem pojmů a odkazuje na celou řadu dalších pramenů. Překlad je, pokud mohu posoudit, velmi kvalitní. Tato monografie by neměla chybět v knihovně nikoho, kdo se zabývá lidským chováním. Zejména pak by měla zaujmout lékaře, psychology, pedagogy a sociology.

Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.